

Трансформаційні процеси в економіці

УДК 338.45.01:330.341.1(477)
JEL: L5, O25

ПРІОРИТЕТИ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СТИМУЛЮВАННЯ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ І МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В ЕКОНОМІЦІ

О.В. Собкевич

У статті йдеться про важливість пришвидшення цілеспрямованої структурної перебудови економіки України, що сприятиме позитивній динаміці посткризового відновлення та створенню прогресивної моделі зростання на перспективу. Наголошено, що промислова політика має стати дієвим інструментом економічних реформ та механізмом, який забезпечить нарощування потенціалу промислового виробництва як основи економічного зростання у довгостроковому періоді. Зазначено, що питанню формування й реалізації промислової політики приділяється неналежна увага на державному рівні. Зазначено, що формування промислової політики має відбуватись у контексті загальноекономічної політики, однією з найважливіших цілей якої вбачається технологічна реструктуризація промислового виробництва. Важливим також є стимулювання структурних зрушень і модернізації економіки для активізації інвестиційно-інноваційних процесів, що сприятиме розвитку наукоємних виробництв, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфер з метою зростання ефективності національної економіки та поглибленні спеціалізації на створенні продукції з високою часткою доданої вартості.

Розкрито галузево-секторальні пріоритети сучасної промислової політики, у т. ч.: розвиток багатогалузевого машинобудування, яке має забезпечити базисні засади періодичного інноваційного оновлення технологічного рівня виробництва, конкурентоспроможність економіки та стійку динаміку економічного зростання; зміцнення потенціалу хімічної і нафтохімічної галузей завдяки прискореному розвитку наукоємних і високотехнологічних виробництв; розбудова металургійної промисловості на інноваційній основі з метою подолання структурних деформацій у галузі.

Ключові слова: промислова політика, структурні зрушення, модернізаційні перетворення, інвестиції, інновації.

**Собкевич Оксана
Володимирівна** –
доктор економічних наук,
старший науковий
співробітник,
завідувач відділу безпеки
реального сектору
економіки
Національного інституту
стратегічних досліджень

Oksana Sobkevych

PRIORITIES OF UKRAINE'S INDUSTRIAL POLICY IN THE CONTEXT OF STIMULATING STRUCTURAL CHANGES AND MODERNIZATION REFORMS IN THE ECONOMY

The article draws attention to the importance of accelerating the purposeful structural changes of the Ukrainian economy, which will contribute to the positive dynamics of post-crisis recovery and the creation of a progressive growth model in the future. It has been emphasized that industrial policy should become an effective factor of economic reforms and a mechanism that will increase the potential of industrial production as a basis for economic growth in the long term. It was noted that the issue of the formation and implementation of industrial policy is not considered with sufficient attention at the state level. It is noted that the formation of industrial policy should take place in the context of general economic policy, one of the most important goals of which is the technological restructuring of industrial production with the approach of its structure to the parameters characteristic of post-industrial society. Another important direction of industrial policy in the context of stimulating structural shifts and modernizing the economy is the activation of investment and innovation processes. The investment of financial resources in the expansion of production in the country will contribute to the development of knowledge intensive industries, the integration of research and production in order to increase efficiency, deepening the specialization of the national economy to create products with a high share of value added.

Branch-sector priorities of modern industrial policy are revealed, including: development of mechanical engineering, which should provide the basic principles of periodic innovation updating of the technological level of production, competitiveness of the economy and stable dynamics of economic growth; strengthening of the potential of the chemical and petrochemical industry due to the accelerated development of high-tech and high-tech industries; the development of the metallurgical industry on an innovative basis in order to overcome the structural deformations in the industry.

Keywords: industrial policy, structural shifts, modernization transformations, investments, innovations.

У схваленій Президентом України Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [1] визначено, що для досягнення головної мети Стратегії – впровадження в Україні європейських стандартів життя та виходу України на провідні позиції у світі – необхідно здійснювати рух за вектором розвитку, який, зокрема, передбачає забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Реалізація цього курсу вимагає здійснення цілеспрямованої структурної перебудови економіки України, що сприятиме позитивній динаміці посткризового відновлення та побудові прогресивної моделі зростання на перспективу. У цьому контексті промислова політика має стати дієвим інструментом економічних реформ та механізмом, що забезпечить відновлення економіки на якісно новій основі, нарощування потенціалу промислового виробництва як підґрунтя економічного зростання у довгостроковому періоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «промислова політика» (*industrial policy*) було запозичене із західної літератури та почало вживатись у середовищі вітчизняних науковців і практиків на початку 90-х років ХХ ст. В Україні, як і в інших пострадянських країнах, цей термін використовується на означення політики у будь-якому виді економічної діяльності. Це обґрунтовується тим, що поняття «*industry*» охоплює не тільки галузі промисловості, а й інші види діяльності, зокрема сферу послуг, як-от: рекламну індустрію (*the advertising industry*), туризм (*the tourist industry*) тощо. Західний термін «*industrial policy*» більше відповідає розумінню галузевої (секторальної) або структурної промислової

політики та означає заходи держави щодо підтримки й розвитку конкретних секторів економіки і подолання структурних криз [2, с. 41].

Більшість науковців практично однозначно визнає, що промислова політика є складником ширшого поняття – загальної економічної політики держави. Деякі вчені зосереджують увагу на окремих аспектах промислової політики, а саме:

- 1) зовнішньоекономічному – «під промисловою політикою мається на увазі система цілеспрямованих погоджених заходів, реалізованих державою з метою підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг вітчизняних виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках» [3];
- 2) регіональному – «державна промислова політика – це складова економічної політики держави, яка спрямовує діяльність на прискорення економічного розвитку країни та її регіонів, на стимулювання роботи промислових підприємств усіх форм власності у напрямі досягнення завдань, поставлених національною економікою» [4, с. 41];
- 3) інвестиційно-інноваційному – «промислова політика є складовою економічної і виступає як система заходів, спрямованих на перетворення реального сектору, у взаємозв'язаних та взаємозумовлених аспектах вдосконалення його структури, забезпечення надходжень до нього інвестицій, стимулювання інновацій» [5, с. 17];
- 4) інституціональному – «як спосіб реалізації державою через промисловість різного роду інтересів (корпоративних, приватних, суспільних)

певних груп впливу шляхом встановлення індивідуальних чи універсальних норм у стосунках між державою та суб'єктами промисловості, суб'єктів між собою, з працівниками, громадськими інституціями та населенням, що зумовляють зміни у наперед заданому напрямі у системі прав власності у країні й відповідно зміни у мотивації і організації промислової діяльності суб'єктів та її результатах» [2, с. 43] та ін.

Промислова політика розглядається й з точки зору її можливостей щодо забезпечення економічної безпеки держави. Аспекти державної промислової політики, пов'язані з економічною безпекою держави, забезпеченням національних економічних інтересів, висвітлено в працях О. Амоші, В. Вишневського, В. Горбуліна, Л. Гринів, Л. Збаразької, М. Кічурчак, О. Кондрашова та інших українських учених.

На думку В.П. Горбуліна, в основу промислової політики має бути покладена стратегія відходу від існуючої неконкурентної на світових ринках сировинної структури вітчизняної промисловості та побудови сучасної моделі, наближеної до структури промисловості технологічно розвинених країн світу [6]. Ліквідація структурної незбалансованості промисловості та усунення загроз національним інтересам і безпеці потребує запровадження нової структури державного управління. Підходи до формування нової промислової політики дозволять реально прискорити створення в Україні конкурентної структури промисловості та врахувати потреби у забезпеченні національної безпеки і оборони.

Л. Гринів, М. Кічурчак розглядають державну промислову політику як «комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності промислового виробництва у довгостроковому періоді з метою забезпечення національних інтересів країни та її економічної безпеки, підвищення добробуту населення» [7, с. 154]. До найважливіших напрямів розвитку промисловості України в системі національної безпеки дослідники відносять проведення структурної перебудови й упровадження нових технологій, формування конкурентного середовища та зменшення рівня монополізованості, пошук ефективного власника й завершення приватизації промислових підприємств, конверсію ВПК тощо [8].

«Державна промислова політика як форма реалізації національних інтересів у промисловій сфері має бути адекватною реаліям, цілям і пріоритетам соціально-економічного розвитку країни на основі створення гнучких механізмів формування та ефективного регулювання умов економічного та інституційного середовища», – така думка висловлюється у науковій праці, підготовленій очолюваним академіком О. Амошею колективом авторів Інституту економіки промисловості НАН України [9, с. 13].

Останнім часом промислову політику дедалі частіше розглядають у контексті загальноекономічної антикризової політики. Значний внесок у розвиток наукової думки щодо проблематики криз та антикризової політики зробили представники зарубіжної наукової спільноти, зокрема Г. Беніно [10], А. Лопес-Кларос [11], П. Кругман [12], Н. Рубіні [13], Дж. Стігліц [14]. Ця тематика стала предметом досліджень українських учених-економістів, серед яких О. Білорус [15], І. Бураковський, В. Мовчан [16], О. Власюк [17], Я. Жаліло, О. Бабанін, Я. Белінська [18], А. Сухоруков [19].

Дослідження промислової політики як невід'ємної частини антикризової політики набуває ще більшої актуальності з огляду на поглиблення кризових тенденцій у промисловості України. Военні дії на сході України завдають жорсткого удару економіці цих регіонів, що відбивається на макроекономічних показниках у масштабах всієї країни. Руїнування промислових об'єктів та інфраструктури в Донецькій та Луганській областях призвело до численних зупинок виробництва у цих регіонах. Фактично економіка певної частини цих областей виявилася паралізованою, що вплинуло й на підприємства, котрі розташовані поза межами окупованих населених пунктів, але мають тісні міжгалузеві зв'язки із призупиненими суб'єктами господарювання. Масового характеру такі процеси набули, починаючи із середини 2014 р.

Незважаючи на досить широке висвітлення різних аспектів промислової політики, питання, пов'язані з активізацією її інструментарію для стимулювання якісних зрушень в економіці, є недостатньо опрацьованими, що потребує наукового пошуку в цьому напрямку.

Метою статті є оновлення підходів щодо формування пріоритетів промислової політики України для стимулювання структурних зрушень і модернізаційних перетворень в економіці.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на важливість промислової політики для забезпечення економічного зростання й стимулювання структурних зрушень, означена проблема не перебуває на порядку денному сучасної державної політики. Зокрема, відсутній державний орган, який би опікувався проблематикою розвитку промисловості (нині цим займається департамент промислової політики Міністерства економічного розвитку і торгівлі України), а також не розроблене спеціальне законодавче забезпечення реалізації державної промислової політики. Про несформованість пріоритетів промислової політики свідчить і відсутність ключового для розвитку промисловості Закону «Про промисловість України», який би визначав поняття «промислове підприємство» і критерії віднесення підприємств до промислових, напрями розвитку промисловості, регламентував би чітке розмежування повноважень

щодо розроблення й реалізації державної промислової політики, сприяючи посиленню її ефективності. Підготовлений Федерацією роботодавців України проект Закону України «Про промислову політику», який 27.10.2017 р. винесено на публічне обговорення, має низку неузгодженостей і потребує суттєвого доопрацювання.

Сучасними орієнтирами при формуванні державної промислової політики мають бути положення найважливіших документів загальнодержавного значення: Стратегії розвитку «Україна – 2020», Угоди про асоціацію та Плану дій із її виконання, Меморандуму між Україною та Міжнародним валютним фондом та ін., які містять пріоритетні напрями інституційного забезпечення прискореного економічного розвитку України.

Формування промислової політики має відбуватися у контексті загальноекономічної політики, однією з найважливіших цілей якої вбачається технологічна реструктуризація промислового виробництва з наближенням його структури до параметрів, характерних для постіндустріального суспільства. Нині в технологічній структурі економічно та технологічно розвинених країн світу домінує п'ятий технологічний уклад, базовими технологіями якого є інформаційно-комунікаційні технології, біотехнології, мікроелектроніка, аерокосмічні технології, освоєння нових видів енергії та ін. Водночас сьогодні все помітнішими стають ознаки наступних – шостого і навіть сьомого – технологічних укладів. Шостий технологічний уклад пов'язаний з генезисом і поширенням біо- та космічних технологій, генної інженерії, наноелектроніки, глобальних інформаційно-комунікаційних мереж, використанням штучного інтелекту, ядерної та відновлювальної енергії. Він має багато рис перехідного до постіндустріального суспільства [20, с. 24–25]. Сьомий технологічний уклад, як зазначає С. Єрохін, надає поштовху для створення технологій «холодного термоядерного синтезу», що має докорінно змінити енергетичний потенціал земної цивілізації [21].

Натомість в Україні від 85 до 95 % продукції виробляється галузями третього й четвертого технологічних укладів, що свідчить про довготривалий технологічний занепад країни та поглиблення технологічного розриву з розвинутими країнами світу.

Гальмування переходу від відтворювальних процесів до інноваційних «консервує» стан технологічного занепаду промисловості, стримуючи процес трансформації індустріальної моделі економіки на постіндустріальну, інформаційно-мережеву, якій притаманний високий рівень розвитку інформаційних технологій, що впливають на всі сфери життєдіяльності. Наразі в Україні нерозвинутими є мережеві структури, які в постіндустріальній економіці витісняють традиційні форми взаємин суб'єктів господарювання. У світі

формується певний інформаційно-економічний простір, який дозволяє забезпечувати процес розподілу виробництва між окремими територіально віддаленими виробничими одиницями на основі застосування інформаційно-комунікаційних процесів.

В Україні поки що такі зміни відбуваються вкрай повільно. Дані Глобального звіту з інформаційних технологій Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), у якому представлено Індекс мережевої готовності (*WEF Networked Readiness Index, NRI*), свідчать про те, що Україна в 2016 р., посівши 64-те місце серед 139 країн, отримала 4,2 бала із 7 можливих.

Країнами-лідерами в цьому рейтингу, як графічно представлено на *рисунку* (див. с. 110), є Сінгапур і Фінляндія (по 6 балів), Швеція, Нідерланди, Норвегія, Швейцарія, США (по 5,8 бала).

Індекс *NRI* охоплює такі субіндекси:

- A* (середовище) – політико-правове та бізнесово-інноваційне середовище;
- B* (готовність) – інфраструктурний і цифровий контент; доступність; навички;
- C* (використання) – індивідуальне; бізнесом; урядове;
- D* (вплив) – економічний; соціальний.

У 2016 р. Україна посідала достатньо високі місця за субіндексом *B* (готовність) – 30-те місце і 5,7 бала, у т. ч. за показниками: «доступність» – 6-те місце та 6,6 бала; «навички» – 33-те місце і 5,6 бала, «інфраструктурний і цифровий контент» – 51-ше місце та 4,7 бала (див. *табл. на с. 110*). Найнижчі позиції були за субіндексом *A* (середовище) – 94-те місце й 4,2 бала, особливо негативно розцінюється бізнес-середовище – 113-та сходинка та 3,2 бала.

За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, невисокі позиції України в рейтингах спричинені, серед іншого, нерівномірністю та в цілому низьким ступенем упровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у регіонах України.

В Україні хоч і сформоване законодавче й нормативно-правове середовище для розвитку інформатизації (зокрема, це закони України: «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 9 січня 2007 р. № 537-V, «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР та розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 15 травня 2013 р. № 386-р та ін.), але побудова інформаційного суспільства все ж гальмується. Тобто промислова політика в Україні має здійснюватись у напрямку «запуску» процесу

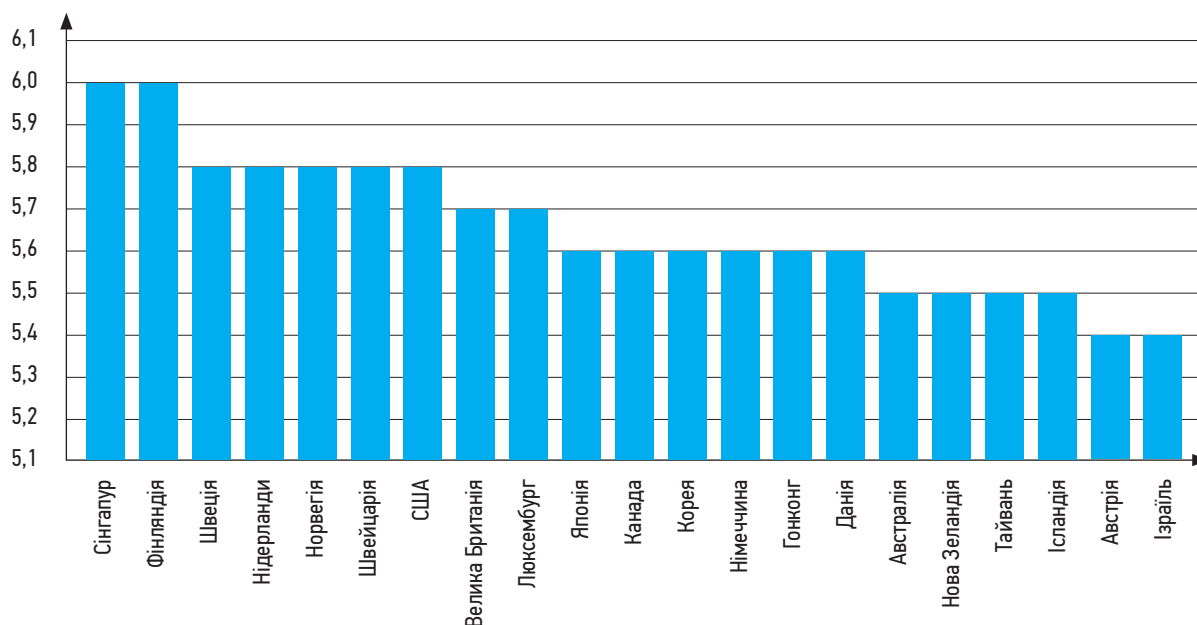

Рис. Перша двадцятка країн світу за *NRI WEF*, бали 1...7

Джерело: складено за [22].

інформатизації й упровадження ІКТ для наближення економіки до моделі постіндустріального розвитку.

Іншим важливим вектором промислової політики в контексті стимулювання структурних зрушень і модернізації економіки є активізація інвестиційно-інноваційних процесів. Вкладення

фінансових ресурсів у розширення вітчизняного виробництва сприятиме розвитку наукоємних галузей, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфер з метою підвищення ефективності національної економіки та поглиблення спеціалізації на створенні продукції з високою часткою доданої вартості.

Упродовж 2010–2015 рр. у промисловий сектор України в середньому було залучено понад 35 % вкладень від загального обсягу капітальних інвестицій в господарство нашої країни. У цей же період спостерігалася позитивна тенденція зростання частки промисловості у структурі освоєних в економіці капітальних інвестицій з 30,7 до 32,1 % та зростання обсягів освоєних у промисловості інвестицій у 1,6 раза (з 55 384 млн грн до 87 656 млн грн).

Показники структури капітальних інвестицій у промисловість свідчать про негативну тенденцію до скорочення частки інвестицій у переробну промисловість (з 54,4 % у 2010 р. до 52,7 % у 2015 р.). Варто зазначити, що в 2015 р. у структурі капітальних інвестицій у переробну промисловість традиційно переважають частки харчової промисловості (29,3 % від загального обсягу залучених у промисловість інвестицій) і металургії (27 %). Незначними є частки інвестицій у високотехнологічне виробництво, як-от: у виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (3,5 %), комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (0,09 %), електричного устаткування (1,3 %).

Основним джерелом фінансування капітальних інвестицій у промисловість залишалися власні кошти підприємств та організацій – їх частка

Таблиця
Індекс мережевої готовності (*NRI*)
України за рейтингом Всесвітнього
економічного форуму в 2016 р.

Субіндекси	Місце (серед 139 країн)	Бали (від 1 до 7)
A (середовище)	94	3,8
політико-правове	113	3,2
бізнес-інноваційне	67	4,3
B (готовність)	30	5,7
інфраструктурний і цифровий контент	51	4,7
доступність	6	6,6
навички	33	5,6
C (використання)	88	3,6
індивідуальне	76	3,9
бізнесом	63	3,6
урядове	114	3,1
D (вплив)	69	3,7
економічний	59	3,4
соціальний	75	4,0

Джерело: складено за [22].

в загальному обсязі капітальних інвестицій галузі в 2010–2015 рр. в середньому становила понад 75 %. Значне переважання у структурі капітальних інвестицій у промисловість власних коштів підприємств має низку недоліків, серед яких: «консервування» структурних диспропорцій; відсутність трансферу інвестиційних ресурсів у прогресивні види промислової діяльності; відставання в упровадженні нововведень для підтримання конкурентоспроможності через орієнтацію на максимізацію поточних прибутків [23].

Суттєвий дефіцит внутрішніх інвестиційних ресурсів актуалізує залучення в промисловий сектор прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Протягом 2010–2016 рр. відбулося суттєве (в 1,7 раза) скорочення надходження ПІІ у промисловість – із 16 473,7 млн дол. США (станом на 01.01.2010 р.) до 9 550,2 млн дол. США (станом на 31.12.2016 р.).

Невтішними є й показники інноваційної діяльності у промисловості. У 2016 р. частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості підприємств промисловості становила 18,9 %, підприємств, що впроваджували інновації, – 16,6 %, підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, – 14,3 %.

Стратегії інноваційного розвитку набувають нині вирішального значення в досягненні цілей опанування високоефективними способами виробництва для забезпечення геостратегічного лідерства. Згідно з прогнозами провідних аналітичних та інвестиційних агентств світу, трійка лідерів у 2025–2050 рр. буде складатись із США, Китаю та ЄС, в яких питанню формування таких стратегій приділяється надзвичайна увага.

Сучасні тренди глобального розвитку свідчать про подальше швидке прогресування процесу поширення таких проривних проектів інноваційного розвитку загальносвітового значення, як: «нова енергетика», «активне довголіття і кібермедицина», «інноваційне сільське господарство і зелена економіка», «розумне місто й нова мобільність». Примітно, що саме США, Китай та ЄС є власниками і розробниками критично важливих для сучасного виробництва «ноу-хау», якими є, зокрема, біотехнології та біоінформатика, 3D-друк (США), адаптивні та «розумні» виробничі системи, альтернативна енергетика (ЄС), біоінженерія, індустрія сенсорів, «розумні» технології (КНР).

Успішний розвиток високих технологій у США, ЄС, КНР та інших провідних країнах світу безпосередньо впливатиме на здатність людства одержати адекватні відповіді на нові виклики, що постануть до 2050 р. (виснаження невідновлювальних енергетичних ресурсів, активна урбанізація, поява нових хвороб та вірусів тощо).

В Україні реалізація стратегії інноваційної політики у промисловості може стати найважливішою передумовою економічного зростання національної економіки та забезпечення її економічної безпеки. Формування й реалізація стратегії покликані застосувати пріоритет інноваційного лідерства у галузях, в яких наша країна вже має і активно використовує передові технології та потужний науково-технічний потенціал. Але водночас стратегія має бути сфокусована на вирішенні проблем традиційних галузей, випереджаючи розвиток яких надасть імпульс модернізаційним зрушенням в економіці.

Важливою складовою високотехнологічного потенціалу промисловості є вітчизняний *оборонно-промисловий комплекс* (ОПК). Замовлення державою розробок певних військових технологій у приватних виробників з їх подальшою комерціалізацією в цивільному секторі здатне підвищити рівні інноваційної активності в промисловості України та конкурентоспроможності цивільної продукції, що в подальшому випускатиметься із використанням таких технологій.

Вагомим чинником забезпечення трансферу інновацій з військово-промислового комплексу до цивільного сектору є використання інструментів *державних грантів*. Використовуючи їх, держава виділяє кошти на розробку певної технології, яка може бути використана як у цивільному, так і у військовому секторах. Кошти зазвичай отримує цивільна компанія, яка спеціалізується на виробництві військової техніки, проте розвиває також і цивільний напрям своєї діяльності, що дозволяє в майбутньому використовувати отримані результати науково-дослідних робіт не лише у виробництві товарів військового, а й цивільного призначення.

Найбільш оптимальним видом діяльності, в якому ефективність використання державних грантів підтверджена чисельними прикладами зі світового досвіду, є *аерокосмічна галузь*. Незважаючи на специфіку цивільного та військового використання аерокосмічних засобів, їх функціонування базується на одних і тих самих принципах, що дозволяє легко переносити результати наукового пошуку з одного сектору в інший та навпаки. Проведення досліджень в аерокосмічній галузі потребує дорогого спеціалізованого обладнання, висококваліфікованої робочої сили та характеризується значною капіталомісткістю, що дозволяє компаніям легко отримувати дивіденди від проведених НДДКР через нездатність значної кількості підприємств самостійно профінансувати такі види робіт. У багатьох випадках це приводить до створення галузевих альянсів, що дозволяє більш раціонально використовувати кошти, призначені для фінансування інноваційної діяльності та розподіляти ризики між учасниками альянсу.

Відомим прикладом використання інструментів державних грантів для підвищення конкурентоспроможності як військової, так і цивільної продукції національного виробника є фінансування урядом США компанії *Boeing* з метою проведення останньою НДДКР, спрямованих на розвиток технологій виробництва композитних матеріалів і виробів. Проведення таких робіт дозволило компанії *Boeing* профінансувати значну частку НДДКР, пов'язаних із створенням цивільного літака *Boeing 787 «Dreamliner»* за рахунок державних грантів та вдало конкурувати зі своїм європейським конкурентом – «*Airbus*» та літаком A-350, розробленим цією компанією.

В Україні є високі можливості для розвитку високотехнологічного машинобудування. Наша країна має унікальний потенціал для створення й виробництва найсучасніших моделей авіаційної техніки, входить до десятки найбільших суднобудівних держав світу, посідає одну з передових позицій у виробництві продукції енергетичного машинобудування тощо.

Українська авіабудівна галузь є осередком сучасної науки та високотехнологічного виробництва, традиційною спеціалізацією якої є виробництво літаків марки «Ан». Потенціал авіаційної промисловості дає змогу збільшувати обсяги розробок і виробництва авіаційної техніки, зокрема регіональні пасажирські й транспортні літаки, авіаційні двигуни й агрегати, бортове радіоелектронне обладнання, орієнтоване на використання супутникових систем зв'язку, навігації та спостережень, вертольоти та лігальні апарати малої авіації, зокрема безпілотні.

Пріоритетом тут має бути утворення на базі підприємств авіаційної промисловості конкурентоспроможного комплексу українського авіабудування, здатного задовольнити потреби держави в сучасній авіаційній техніці та завойовувати нові ніші на світових ринках.

Одним із надважливих чинників утвердження України як морської держави є створення власного морського та річкового флоту, ядром якого має стати вітчизняна суднобудівна галузь. Конкурентними перевагами України в галузі суднобудування є високий науковий потенціал, наявність власної сировинної бази, необхідних виробничих потужностей та висококваліфікованих кадрів.

Суднобудівні заводи спроможні будувати сучасні судна і виконувати всі види ремонтних робіт. Цьому насамперед сприятиме: створення необхідних правових, організаційних та економічних умов для виробництва суден нового покоління; підвищення їх надійності й рівня технологічного оснащення; масштабна модернізація й технічне переозброєння підприємств суднобудівної галузі на основі широкого використання інструментів

податкової та фінансово-кредитної політики; створення нових об'єктів науково-виробничої бази суднобудування; просування інтересів галузі на зовнішньому ринку за державної підтримки з метою зменшення наслідків від втрати російських ринків збуту та розриву коопераційних зв'язків з РФ; удосконалення державного управління розвитком суднобудування (зокрема, забезпечення умов для залучення інвестицій, розширення рамок державно-приватного партнерства тощо).

Ці підходи до розвитку вітчизняного суднобудування повинні бути врахованими у проекті нової редакції Морської доктрини України, розроблення якої передбачене частиною 5 пункту 3 Рішення РНБО України «Про Стратегію національної безпеки України» від 6 травня 2015 р.

Критично важливим для України є розвиток енергетичного машинобудування. Без розв'язання проблеми зменшення енерговитрат неможливо побудувати нову модель економіки, здатну забезпечити високі соціальні стандарти. Пріоритетом енергетичного машинобудування в Україні є участь у реалізації в країні та в світі інфраструктурних проектів та енергозберігаючих програм, у т. ч. з виробництва альтернативної електроенергії.

Нині енергетичне машинобудування переважно працює за зовнішніми контрактами, а потреби внутрішнього ринку задовольняються переважно за рахунок імпорту. При цьому підприємства енергетичного машинобудування здатні забезпечити більшу частину попиту внутрішнього ринку.

Перспективи розвитку підприємств галузі енергетичного машинобудування пов'язані з виготовленням устаткування для модернізації та розвитку вітчизняного паливно-енергетичного комплексу. Зокрема, на часі – реконструкція української газотранспортної системи. Вітчизняні підприємства спроможні повністю покрити потребу в газових компресорах, перекачувальних апаратах, іншому обладнанні. Ці роботи мають виконуватись відповідно до оновленої Енергетичної стратегії України на період до 2035 року.

Одними з ключових реформ Стратегії стало розв'язання «Україна – 2020», прописаних у пункті 3 «Дорожня карта та першочергові пріоритети реалізації Стратегії», визначено реформу транспортної інфраструктури, а також програму участі в транс'європейських мережах. Реалізація цих завдань потребує здійснення суттєвих зрушень у галузі транспортного машинобудування. Розвиток вітчизняного транспортного машинобудування створюватиме позитивний кумулятивний ефект в інших галузях економіки країни – металургії, хімічній промисловості, електротехнічній галузі тощо, стимулюватиме наукову та інноваційну діяльність наукових і проектно-конструкторських організацій України.

Потенціал виробництва широкого спектра продукції з високим рівнем доданої вартості, здатної задовольнити внутрішній попит, міститься у виробництві залізничного рухомого складу. Сьогодні українське залізничне машинобудування – одна з найбільш експортоорієнтованих галузей промисловості. Її експорт не диверсифікований – традиційними ринками збуту залишаються країни СНД. У цьому зв'язку важливо освоювати нові можливості виходу на нові ринки, розширення географії експортних поставок. Необхідно модернізувати виробництва, працювати над удосконаленням конструкцій вантажних вагонів і створенням продукції нового покоління з покращеними технічними, екологічними характеристиками та показниками безпеки руху. Позитивна динаміка щодо нарощування обсягів випуску залізничного машинобудування має супроводжуватись оновленням Укрзалізниці рухомим складом вітчизняного виробництва.

Наступний перспективний напрям – *аграрне машинобудування*. Послідовна реалізація аграрної реформи, наслідком якої буде зростання припливу інвестицій в аграрний сектор, збільшуватиме попит на сільськогосподарські машини й устаткування – як для великих, так і для дрібних господарств. Адже на сьогодні забезпечення аграрних підприємств сільгосптехнікою становить від 45 до 80 % від технологічної потреби, а частка якісного високопродуктивного обладнання – мізерна.

Зазначені проблеми призводять до втрат урожаю, порушення оптимальних термінів його збирання, перевищення нормативного виробничого навантаження на одиницю техніки, неможливості якісного й оперативного проведення всього комплексу регламентних сільськогосподарських робіт.

Вітчизняне аграрне машинобудування має достатньо виробничих потужностей для виготовлення більшості видів техніки. Але, на жаль, за багатьма експлуатаційними показниками українська сільгосптехніка поки що поступається іноземним аналогам. Потрібно сприяти поступовому освоєнню підприємствами галузі випуску техніки нового покоління шляхом реалізації спільних інвестиційних проектів із зарубіжними компаніями. Першим етапом таких проектів має стати налагодження крупновузлового збирання тих видів техніки, яка вже виготовляється за кордоном. Необхідно поновити практику застосування державного замовлення на окремі види сільгосптехніки як важливого джерела для розвитку потужностей підприємств галузі. Мають бути збільшені державні витрати на дослідження й розробки в галузі сільськогосподарського машинобудування, проведення всього циклу дослідних, дослідно-конструкторських, підготовчих, маркетингових робіт зі створення й освоєння виробництва техніки нових поколінь.

Крім потужного машинобудівного комплексу, інноваційний потенціал промисловості міститься й в інших галузях. Потенціал *хімічної та нафтохімічної галузей* може бути розкритим завдяки прискореному розвитку наукоємних і високотехнологічних виробництв, здатних задовольнити попит внутрішнього ринку на конкурентоспроможну вітчизняну продукцію. Йдеться, зокрема, про фармацевтичну промисловість, яка нині існує в умовах жорсткої конкуренції між вітчизняними та іноземними виробниками лікарських засобів і виробів медичного призначення, низького рівня науково-технічного забезпечення виробництва, недостатності фінансування державних програм розвитку галузі.

Розбудова *металургійної промисловості* на інноваційній основі здатна подолати структурні деформації в галузі, пов'язані з технологічною відсталістю, високою енерго- та ресурсоемністю підприємств та їх недосконалою екологічною політикою, наслідками чого є загроза втрати конкурентоспроможності вітчизняної продукції у зв'язку з невідповідністю природоохоронних стандартів європейським, низька диверсифікація виробництв тощо. Перспективи розвитку галузі вбачаються в оптимізації структури виробництва за рахунок збільшення номенклатури нових видів продукції, у т. ч. – електроплавильного виробництва сталі, виробництва титанових сплавів і прокату, алюмінієвої фольги, створення нових видів цирконієвої продукції підвищеного попиту, зокрема для енергоустановок з прямим перетворенням енергії палива на електричну [24, с. 108].

Висновки. Перспективи реалізації економічних реформ значною мірою залежать від спроможності української промисловості до посткризового відновлення обсягів виробництва, її можливості забезпечити модернізаційні перетворення в економіці та пришвидшити структурні зрушення. Одним із провідних рушіїв розвитку промисловості України має бути багатогалузеве машинобудування, яке забезпечує базисні засади періодичного інноваційного оновлення технологічного рівня виробництва, конкурентоспроможність економіки та стійку динаміку економічного зростання. Водночас необхідно передбачити включення вітчизняних підприємств у коопераційні ланцюги з підприємствами інших країн у високотехнологічних і наукоємних сферах.

Важливим напрямом забезпечення макроекономічної стабілізації має бути підвищення виробничого та інвестиційного потенціалу промисловості, що має відбуватися через поліпшення інвестиційного клімату у відповідних галузях економіки та регіонах, активізацію інвестиційного попиту, капіталізацію заощаджень шляхом розширення доступу суб'єктів економіки до інвестиційного ресурсу, створення комфортних умов для ведення виробничої та підприємницької діяльності.

Слід створювати необхідні передумови для реалізації інноваційної моделі розвитку промисловості України з підвищенням її науково-технологічного потенціалу. Стратегічним завданням у цьому аспекті має бути дотримання прогресивних пропорцій між інтелектуальним потенціалом та іншими ресурсами, а також перехід до створення конкурентних переваг у високотехнологічних галузях. Для цього необхідні масштабні заходи щодо оновлення системи організації наукових досліджень, сприяння кадровому забезпеченню інноваційної діяльності через розвиток системи національної освіти, збереження інтелектуального капіталу держави, підвищення престижу інтелектуальної праці.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 р. № 5/2015 // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 6. – 15 січ.
2. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації: монографія / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». – К., 2013. – 536 с.
3. Кондрашов О.М. Державна промислова політика як ефективний інструмент державного впливу на розвиток промисловості // Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць – Х., 2009. – № 1 (24). – 492 с.
4. Заблодська І.В. Регіональна промислова політика: питання теорії та практики: монографія. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – 344 с.
5. Яковенко Л.І. Промислова політика в трансформаційній економіці. – Полтава: Скайтек, 2000. – 314 с.
6. Горбулін В.П. Україні потрібна нова промислова політика, яка відповідає національним інтересам [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2010. – № 1. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/ukrayini_potribna_nova_promislova_politika,_yaka_vidpovidala_b_natsionalnim_interesam.html
7. Гринів Л.С., Кічурчак М.В. Національна економіка. – Львів: «Магнолія 2006», 2008. – 464 с.
8. Кічурчак М.В. Промисловість у системі національної безпеки України [Електронний ресурс] // Економіка промисловості. – 2008. – № 4. – С. 104–113. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/econpr_2008_4_13.pdf
9. Концептуальні орієнтири промислової політики України (на середньострокову перспективу) / ред. кол.: акад. НАНУ О.І. Амоша, чл.-кор. НАНУ В.П. Вишневський, к. е. н. Л.О. Збаразька. – Донецьк: Інститут економіки промисловості НАНУ. – 2008. – 39 с.
10. Benigno Gianluca. Financial Crises and Macro-Prudential Policies (with H. Chen, C. Otrok, A. Rebucci, E. Young). – Journal of International Economics. – 2013. – Vol. 89, Is. 2. – P. 453–470.
11. Lopez-Claros Augusto. Fiscal Challenges After the Global Financial Crisis: A Survey of Key Issues [Електронний ресурс] // Journal of International Commerce, Economics and Policy. – 2014. – Vol. 5, No. 2. – Режим доступу: http://www.augustolopez-claros.net/docs/Fiscal_ChallengesAfterGlobalFinancialCrisis_23May2014_JICEP1450004.pdf
12. Krugman Paul. The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008. – W.W. Norton & Company, 2008. – 224 p.
13. Roubini Nouriel. Independence Movements: Europe's Paradox [Електронний ресурс] // EconoMonitor. – 2015, Jan. 28. – Режим доступу: <http://www.economonitor.com/nouriel/2015/01/28/independence-movements-europes-paradox/>
14. The Stiglitz Report: Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis / J.E. Stiglitz. – The New Press, 2010.
15. Білорус О.Г. Світова структурна криза і трансформації глобальної фінансової системи. – Економічний часопис – XXI. – 2014. – № 7–8 (1). – С. 4–7.
16. Як подолати вплив міжнародної фінансової кризи: пошуки адекватної економічної політики: аналіт. доповідь / [П. Бураковський, М. Свенціцькі, О. Бетлій та ін.]; за ред. І. Бураковського та В. Мовчан. – Харків: Права людини, 2009. – 74 с.
17. Власюк О.С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання. – К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2011. – 473 с.
18. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / Я. Жаліло, О. Бабанін, Я. Белінська [та ін.]; за заг. ред. Я. Жаліло. – К.: НІСД, 2009. – 142 с.
19. Сухоруков А. Антикризова політика розвинутих країн // Економіка України. – 2004. – № 8. – С. 16–27.
20. Державне регулювання інноваційної модернізації промислового комплексу України: наук. розробка / авт. кол.: В.Г. Бодров, М.В. Гаман, В.О. Гусев. – К.: НАДУ, 2010. – 72 с.
21. Єрохін С.А. Технологічні уклади, динаміка цивілізаційних структур та економічна перспектива України [Електронний ресурс] // Економічний часопис – XXI. – 2006. – № 1–2. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2006/1-2/20060102.html>
22. The Global Information Technology Report 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/GITR2016/WEF_GITR_Full_Report.pdf
23. Алімов О.М., Даниленко А.І., Трегочук В.М. та ін. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: монографія. – К.: Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. – 540 с.
24. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. – К., 2015. – 336 с.

References

1. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Stratehiiu staloho rozvytku «Ukraina – 2020» vid 12 sichnia 2015 r. № 5/2015 [Decree of the President of Ukraine "On the Strategy for sustainable development "Ukraine – 2020" from 2015, Jan. 12 No. 5/2015]. *Uriadovyi kurier – Government Courier*, 6 [in Ukrainian].
2. Kindzerskyi, Yu.V. (2013). *Promyslovist Ukrainy: stratehiia i polityka strukturno-tekhnologichnoi modernizatsii [Industry of Ukraine: strategy and policy for structural and technological modernization]*. Kyiv: NAN Ukrainy, DU «Institut ekon. ta prohnovuz. NAN Ukrainy» [in Ukrainian].

3. Kondrashov, O.M. (2009). Derzhavna promyslova polityka yak efektyvnyi instrument derzhavnogo vplyvu na rozvytok promyslovosti [State industrial policy as an effective instrument of state influence on industrial development]. *Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia – Theory and Practice of Public Administration*, 1 (24) [in Ukrainian].
4. Zablodska, I.V. (2007). *Rehionalna promyslova polityka: pytannia teorii ta praktyky [Regional industrial policy: the question of theory and practice]*. Luhansk: Vyd-vo SNU im. V. Dalia [in Ukrainian].
5. Yakovenko, L.I. (2000). Promyslova polityka v transformatsiinii ekonomitsi [Industrial policy in a transformational economy]. Poltava: Skaitek, 314 p. [in Ukrainian].
6. Horbulin, V.P. (2010). Ukraini potribna nova promyslova polityka, yaka vidpovidala b natsionalnym interesam [Ukraine needs a new industrial policy, which matches national interests]. *Dzerkalo tyzhnia – The Mirror of the Week*, 1. *gazeta.dt.ua*. Retrieved from http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/ukrayini_potribna_nova_promyslova_politika_yaka_vidpovidala_b_natsionalnim_interesam.html [in Ukrainian].
7. Hryniv, L.S., Kichurchak, M.V. (2008). *Natsionalna ekonomika [National economy]*. Lviv: «Mahnoliia 2006» [in Ukrainian].
8. Kichurchak, M.V. (2008). Promyslovist u systemi natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Industry in the system of national security of Ukraine]. *Ekonomika promyslovosti – Industry Economics*, 4, 104–113. *nbuv.gov.ua*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/econpr_2008_4_13.pdf [in Ukrainian].
9. Amosha, O.I., Vyshnevskiy, V.P., & Zbarazska, L.O. (Eds.). (2008). *Kontseptualni oriientyry promyslovoi polityky Ukrainy (na serednostrokovu perspektyvu) [Conceptual waymarks of industrial policy of Ukraine (midterm perspective)]*. Donetsk: Instytut ekonomiky promyslovosti NANU [in Ukrainian].
10. Benigno, Gianluca. (2013, March). Financial Crises and Macro-Prudential Policies (with H. Chen, C. Otrok, A. Rebucci, E. Young). *Journal of International Economics*, Vol. 89, Is. 2, 453–470 [in English].
11. Lopez-Claros, Augusto. (2014, May 23). Fiscal Challenges After the Global Financial Crisis: A Survey of Key Issues. *Journal of International Commerce, Economics and Policy*, Vol. 5, No. 2. *augustolopez-claros.net*. Retrieved from http://www.augustolopez-claros.net/docs/FiscalChallengesAfterGlobalFinancialCrisis_23May2014_JICEP1450004.pdf [in English].
12. Krugman, Paul. (2008). *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*. W.W. Norton & Company, 224 p. [in English].
13. Roubini, Nouriel. (2015, Jan. 28). Independence Movements: Europes Paradox. *EconoMonitor. economonitor.com*. Retrieved from <http://www.economonitor.com/nouriel/2015/01/28/independence-movements-europes-paradox/> [in English].
14. The Stiglitz Report: Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis. J.E. Stiglitz, The New Press, 2010 [in English].
15. Bilorus, O.H. (2014). Svitova strukturna kryza i transformatsii hlobalnoi finansovoi systemy [World structural crisis and the transformations of the global financial system]. *Ekonomichni chasopys – Economic Magazine*, 7–8 (1), 4–7 [in Ukrainian].
16. Burakovskiy, I., Svienchitski, M., & Betlii, O., et al. (2009). *Yak podolaty vplyv mizhnarodnoi finansovoi kryzy: poshuky adekvatnoi ekonomichnoi polityky [How to overcome the influence of the international financial crisis: in search of an adequate economic policy]*. (I. Burakovskiy, V. Movchan, Eds.). Kharkiv: Prava liudyny [in Ukrainian].
17. Vlasiuk, O.S. (2011). *Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh rynkovykh transformatsii ta antykryzovoho rehuliuвання [Economic security of Ukraine in the conditions of market transformations and anti-crisis regulation]*. Kyiv: DNNU «Akademiia finansovoho upravlinnia» [in Ukrainian].
18. Zhalilo, Ya., Babanin, O., & Belinska, Ya., et al. (2009). *Ekonomichna kryza v Ukraini: vymiry, ryzyky, perspektyvy [Economic crisis in Ukraine: dimensions, risks, perspectives]*. (Ya. Zhalilo, Ed.). Kyiv: NISD [in Ukrainian].
19. Sukhorukov, A. (2004). Antykryzova polityka rozvynutykh krain [Anti-crisis policy of developed countries]. *Ekonomika Ukrainy – The Economy of Ukraine*, 8, 16–27 [in Ukrainian].
20. Bodrov, V.H., Haman, M.V., & Husiev, V.O. (2010). *Derzhavne rehuliuвання innovatsiinoi modernizatsii promysloвого kompleksu Ukrainy [State regulation of the innovative modernization of the industrial complex of Ukraine]*. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
21. Yerokhin, S.A. (2006). Tekhnolohichni układy, dynamika tsyvilizatsiinykh struktur ta ekonomichna perspektyva Ukrainy [Technological paradigm, dynamics of civilizational structures and the economical perspectives of Ukraine]. *Ekonomichni chasopys – Economic Magazine*, 1–2. *soskin.info*. Retrieved from <http://soskin.info/ea/2006/1-2/20060102.html> [in Ukrainian].
22. The Global Information Technology Report 2016. (n.d.). *www3.weforum.org*. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/GITR2016/WEF_GITR_Full_Report.pdf [in English].
23. Alymov, O.M., Danylenko, A.I., & Trehobchuk, V.M., et al. (2005). *Ekonomichni rozvytok Ukrainy: instytutsionalne ta resursne zabezpechennia: [Economic development of Ukraine: institutional and resource provisioning]*. Kyiv: Obiednanyi instytut ekonomiky NAN Ukrainy [in Ukrainian].
24. *Innovatsiina Ukraina 2020: natsionalna dopovid [Innovative Ukraine 2020: a national report]*. (2015). (V.M. Heyets et al., Eds.). Kyiv: NAN Ukrainy [in Ukrainian].